

Je česká společnost zatížena minulostí v podobě nezvládnutých předsudků a mýtů?

Václav Houžvička

Procesy evropské integrace, jejichž aktérem je rovněž Česká republika, předpokládají, že budou překonány některé přetrvávající problémy v česko-německých vztazích (konfliktní historie, ekonomické disparity a etnických stereotypů), jejichž působení vstupuje do každodenní spolupráce¹ obou zemí na občanské a institucionální úrovni. V důsledku komplikovaného průběhu novodobých vztahů Čechů a Němců ve 20. století (setrvačnost postojů a názorů české společnosti vůči SRN opakovaně potvrdila empirická sociologická šetření výzkumného oddělení České pohraničí v letech 1993 až 2008) je žádoucí systematicky studovat historické vědomí se zřetelem k citlivosti a významu historických témat pro aktuální středoevropskou situaci.

V této souvislosti je třeba se ptát: vzdaluje se minulost ve vztahu české společnosti k Němcům/Německu nebo zůstává vědomí české společnosti zatíženo minulostí v důsledku nezvládnutých mýtů a předsudků? Je česká společnost zajatcem vlastních dějin?² Tato otázka se opakovaně vrací v instrumentalizované podobě do

-
- 1 Výzkumné oddělení České pohraničí působilo v rámci Sociologického ústavu Akademie věd ČR v období let 1993–2008. Řada výzkumných projektů byla realizována s finanční podporou Grantové agentury ČR, Grantové agentury AV ČR, Ministerstva zahraničních věcí ČR a dalších institucí. Bilaterální projekty zaměřené na vzájemné vnímání Čechů a Němců a reflexi novodobé historie vzájemných vztahů byly realizovány ve spolupráci s univerzitními pracovišti v SRN, jako Univerzitou Ludwiga Maximiliana v Mnichově, Univerzitami Bayreuth, Göttingen, Technickou univerzitou v Drážďanech aj. Ze všech projektů byly publikovány výstupy v české i německé jazykové oblasti. Nejnověji viz Houžvička, V. „Regionale Identitätsarbeit der Bewohner im bayerisch-böhmischen Grenzraum-Böhmen,“ in Weigel, M. 2008. *Tschechen und Deutsche als Nachbarn*. Spuren der Geschichte in grenzregionalen Identitäten. Nomos Verlagsgesellschaft: Baden-Baden. 207–234.
 - 2 Nastupující bavorský premiér G. Beckstein prohlásil při své návštěvě Prahy 12. září 2007: „Benešovy dekrety i vyhnání považuji za normu odporující mezinárodnímu právu a otevřenou ránu... je nutné krok po kroku otvírat také otázky minulosti. Češi se s minulostí nevyrovnali.“ <http://aktualne.centrum.cz> 12. 9. 2007. Rovněž současný bavorský premiér H. Seehofer oznámil, že hodlá navští-

česko-německých vztahů, především zásluhou politických činitelů svobodného státu Bavorsko, zatímco spolková vláda projevuje výraznou zdrženlivost v souvislosti s politickými požadavky vyhnaneckých organizací, především Svazu vyhnanců a Sudetoněmeckého krajského sdružení.³

Paměť nebo dějiny?

Aniž bych se v této souvislosti pouštěl do detailního rozboru problematiky poválečného odsunu německy mluvících obyvatel, k němuž ostatně existuje velký počet publikací⁴, konstatuji v této souvislosti, že téma „vyrovnávání“ se s dějinami zůstává živé jak v akademickém, tak v politickém prostředí. Rovněž česká společnost je účastna tohoto procesu prostřednictvím kolektivní historické paměti, jejíž odraz nalzáme ve výzkumech veřejného mínění (názorů a postojů společnosti, případně jednotlivých sociálních skupin), ale také v kvalitativních výzkumech biografických příběhů pamětníků.⁵ V souvislosti s kolektivní pamětí je třeba upozornit na rozdíl mezi kategoriemi *history*, tedy dějinami ve smyslu vědecky fundovaného historického vědomí, a *memory*, nevědeckého (avšak autenticky zážitkového) vzpomínání, sdílené verze minulosti.

vit Prahu v doprovodu zástupců sudetoněmeckých organizací. „Für guten Austausch und ein Büro in Prag.“ *Sudetendeutsche Zeitung* 27. 3. 2009. 2.

- 3 Rovněž však lze zaznamenat posun názorů spolkové vlády. Při jednání s českým premiérem 19. listopadu 2004 ujistil spolkový kancléř G. Schröder (SPD), že jeho vláda bude stát v případě majetkových žalob vyhnanců na straně sousedních států. Vládní prohlášení stran velké koalice vzešlé z voleb v roce 2005 mluví o potřebě „viditelného znamení“ (míněno zřízení *Centra proti vyháněním*), jež by upozorňovalo na utrpení vyhnanců. Posléze podpořila tyto požadavky kancléřka A. Merkelová (CDU) v jednání s E. Steinbachovou. Viz „Merkelová podpořila centrum vyhnanců.“ *Hospodářské noviny* 23. 10. 2007. 6. V rámci vnitroněmeckého diskursu se postoje A. Merkelové dále vyvíjely. Zejména v důsledku rozhořčené reakce polských politiků a společnosti na ustavení *Centra proti vyháněním*, které bylo schválené německou vládou 3. 9. 2008, kdy kabinet podpořil návrh zákona o zřízení nadace „Útěk, vyhnání, smíření“. Kancléřka však vyjádřila odmítavé stanovisko k nominaci předsedkyně Svazu vyhnanců E. Steinbachové do správní rady této instituce.
- 4 Za všechny uvádím alespoň některé. Levy, D. – Sznajder, N. 2005. *Memories of Universal Victimhood. German Politics and Society*, Vol. 23, No. 2. 1–27. Salzborn, S. 2007. „The German Myth of a Victim Nation: (re-presenting) Germans as Victims in the New Debate on their Flight and Expulsion from Eastern Europe,“ in Schmitz, H. (ed.) *A Nation of Victims? Representations of German Wartime Suffering from 1945 to the Present*. Amsterdam/New York: German Monitor 67. 87–104. Naimark, N. M. 2006. *Plameny nenávisti* (etnické čistky v Evropě 20. století). Praha: Lidové noviny. Houžvička, V. 2005. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum.
- 5 Viz například bilaterální výzkumný projekt Centra pro užitý politický výzkum Univerzity Ludwiga Maximiliana, Mnichov a výzkumného oddělení České pohraničí Sociologického ústavu AV ČR z let 2003–2005. Houžvička, V. – Novotný, L. 2007. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Historickým vědomím rozumíme proces vnímání a výkladu historie s přihlédnutím k historickým zkušenostem dané kulturně-sociální skupiny, individuální a kolektivní historické paměti⁶. Obsahem historického vědomí je postoj k minulosti, ovšem vždy ve vztahu k přítomnosti. Historické vědomí představuje významný orientační faktor a proces ovlivňující identitu jak národní, tak kulturní a etnickou. V jeho důsledku dochází ke zpřítomňování minulosti a formování vztahu mezi zkušeností a očekáváním. Nermalou roli v tomto procesu hrají média.⁷

Historické vědomí souvisí úzce se vzpomínáním, které utváří nebo udržuje minulost v přítomnosti. Minulost je prezentována jako zkušenost, která napomáhá chápat současný svět a zároveň jej činí srozumitelným pro budoucí směřování. Vzpomínání je významnou mentální operací pro uchování národa nebo jiného sociálně, kulturně nebo etnicky definovaného celku především tím, že je selektivním jevem doplňovaným zapomínáním. Vzpomínání blokuje historické skutečnosti a zkušenosti, pokud působí nepříznivě na sebedefinici a sebeuvědomování národa či různých sociálních skupin. Historické vědomí je tedy komplexním odrazem vzpomínání a procesem zpřítomňování utváří a formuje budoucnost. Představuje tedy významný průsečík, ale také integrační bázi všech tří časových dimenzí, minulosti, přítomnosti a budoucnosti. V tomto smyslu je historie nedílnou součástí přítomnosti, což v důsledcích bylo patrné na průběhu česko/sudeto/německého diskurzu po roce 1989.

Reflexe tematiky tak řečené sudetské otázky v prostředí české společnosti, jak se jeví prostřednictvím sociologických výzkumů, nabízí možnosti hledání odpovědí na otázky spojené s jednou z osudových křížovatek našich novodobých dějin. A nejde v této souvislosti pouze o dějiny či jejich reflexi v kolektivní paměti. Bezprostřední důsledky se dotýkají kvality současné politické kultury. „Politická kultura je produktem kolektivních dějin politického systému a individuálních příběhů členů tohoto

6 Lutz 2000; Halbwachs 1991. „Jak významný cíl kolektivní paměť představuje, osvětluje vývoj společností 20. století. Kolektivní paměť přesahuje historii jako vědu a jako veřejný kult jednak v tom, že je pramenem této historie (a to pramenem proměnlivým), bohatým na archivy a dokumenty/monumenty, a dále v tom, že je zvucnou (a živoucí) ozvěnou historické práce. V této perspektivě patří kolektivní paměť k významným objektům zájmu rozvinutých společností ... jež vesměs bojují o moc či o život, o přežití a vzestup.“ Le Goff, J. 2007. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo. 110.

7 „Celý vývoj současného světa však je pod tlakem okamžité historie, kterou z velké části za tepla vyrábějí média, spěje k produkci více kolektivních pamětí a pod jejich tlakem se víc než kdykoli jindy píše i historie.“ Le Goff, J. 2007. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo. 108. Role médií v česko-německém diskurzu zasluhuje komplexní samostatnou analýzu. Zde pouze konstatuji, že současný věcný tón médií v SRN i ČR, oproštěný od emfatického moralizování, podstatnou měrou přispěl ke zklidnění bilaterálních vztahů.

systému, její kořeny tedy spočívají stejnou měrou jak ve veřejných událostech, tak v soukromé zkušenosti.⁸

Historická paměť a s ní související odlišná etnická identita zůstávají rizikovým faktorem česko-německých vztahů, zdrojem názorových diferencí i vztahové asymetrie, jejichž podobu je třeba studovat s cílem omezit konfliktní potenciál česko-německých vztahů a iniciovat jejich kooperační podobu. Klíčovým problémem vzájemného diskurzu se stala kultura vzpomínání, v českém prostředí představovaná zejména problematikou tzv. sudetské otázky.

Přestože jak ČR, tak SRN jsou členy Evropské unie a NATO, sdílejí principy pluralitní demokracie a občanské společnosti, zůstává historická paměť součástí odlišných národních identit. V konečném důsledku je pro partnerskou stranu často obtížné pochopit a odhadnout sousedovy problémy a kroky směřující k jejich řešení.

Formování vícenásobné identity zahrnující evropský kontext integračních procesů na občanské úrovni postupuje jen pomalu a v případě hlubších společenských problémů (například sociální nestability způsobené ekonomickou recesí) není vyloučen ani retrográdní pohyb (viz hlubokou etnickou distanci mezi Vlasy a Valony, jež vede k úvahám o rozdělení belgického státu, podobně se dramaturgizují pět let po východním rozšíření EU vztahy Maďarska a Slovenska⁹).

Jakkoliv integrační procesy výrazně zmírňují intenzitu etnických problémů i frekvenci interetnických konfliktů, nelze automaticky spoléhat na lineární pohyb k bezkonfliktnímu stavu. Jakási podoba jednotné evropské identity, evropského národa či superstátu zůstává nadále fikcí.¹⁰ Zřídka se stává, že problém etnicity je v konkrétní situaci vnímán ve společnosti komplexně, v rámci širšího nadnárodního prostoru.

8 Langenbacher, E. – Eigler, F. 2005. „Memory Boom or Memory Fatigue in 21st Century Germany?“ *German Politics and Society*. Vol. 23, No. 3 (Fall 2005). 7.

9 Společnosti obou sousedních států se vracejí do historie a nalézají „negativní“ inspirace pro situaci ekonomické deprese, která generuje sociální nestabilitu, růst projevů extremismu a etnické nesnášenlivosti. Evropská komise sice dala najevo, že se nehodlá zabývat nacionalistickým „přetahováním na laně“ mezi Slovenskem a Maďarskem, což však nic nemění na skutečnosti, že střet dvou podob kolektivní historické paměti nabývá na emotivnosti a eskaluje v průběhu roku 2009. Kromě bilaterální dimenze dále slovenskou společnost rozděluje názor na Tisův stát, který deportoval na smrt židovské obyvatelstvo, zatímco značná část Maďarů nostalgicky sní o návratu milionů občanů žijících za hranicemi státu, což předpokládá revizi Versailleské smlouvy. Za obzvláště alarmující fakt lze považovat, že uvedené názory sdílejí někteří členové parlamentních stran, nikoliv pouze skupinky izolovaných radikálů. Viz mj. Havranová, R. „Tisův stát dodnes rozděluje Slováky.“ *Hospodářské noviny* 16. 3. 2009. 8.

10 Ani němečtí politikové a teoretikové obhajující zaníceně další postup integrace nepodléhají iluzím. Například bývalý německý ústavní soudce P. Kirchhof k tomu uvádí: „Evropa roste ze společné tradice a ta spočívá na kombinaci tří pojmvoboda, zákon, stát. Státnost obnáší vlastní vládu, a to je tak

Lze souhlasit, že vědomí české společnosti je „přehistorizované“¹¹ v tom smyslu, že představa kontinuálně sdílené historické zkušenosti sehrála důležitou roli při uchování soudružnosti a solidarity moderní české společnosti. Údajně přílišné zdůrazňování dějinných zkušeností českou společností považuji za vhodné relativizovat srovnáním s dalšími sousedy Německa. Přitom záměrně uvádím země, které s Německem sdílely po skončení druhé světové války obdobný osud v podobě členství v NATO a evropských společenstvích (Nizozemí, Dánsko), měly proto mnohem hlubší zájem a příležitost pro sblížení s někdejšími protivníkem.

Samostatnou kapitolou je *vztah SRN a Polska*, v němž dějiny hrají zcela mimořádnou roli, jak ukázaly spory vyvolané zřízením *Centra proti vyháněním*. Polská společnost vnímá tento památník vysídleným etnickým Němcům jako projev „nové“ paměti. V tomto pojetí „nová“ paměť není pouhým odrazem minulosti, ale vyprávěním dějin nanovo. Dle A. Krzemińského se celý spor týká spíše v menší míře uctění památky odsunutých Němců než politické úlohy Svazu vyhnanců, který i přes snahu jeho jednotlivých členů spolupracovat, smiřovat a obnovovat paměťihodnosti na někdejších německých východních územích je soustavně vnímán jako lobby vyvíjející morální, politický i materiální nátlak na Polsko.¹²

V první polovině roku 2009 se vztahy Němců a Poláků opětovně staly stěžejním tématem kampaně před volbami do Evropského parlamentu. V březnu 2009 bylo konstatováno, že vzájemné politické vztahy jsou na nejnižší úrovni za posledních dvacet let. Přitom hospodářská spolupráce je vynikající, jen v Berlíně pracuje 40 000 tisíc Poláků, německé investice dosahují rekordního objemu. Stále více Poláků však sdílí přesvědčení, že v Německu se zvedla vlna nenávisti vůči jejich zemi, což podporuje majetkové požadavky vyhnaneckých organizací. Například Společnost pro pruské nároky /Preussische Treuhand Gesellschaft/ podala u evropského soudu ve Štrasburku stížnost, která byla v roce 2008 zamítnuta. Poláky popuzují výroky E. Steinbachové (CDU) do té míry, že W. Bartoszewski (státní tajemník v Úřadu vlády a zmocněnec premiéra pro mezinárodní dialog) prohlásil, že v případě jmenování E. Steinbachové do správní rady berlínského *Centra proti vyháněním*, Polsko zváží za-

-
- hluboká tradice, že ji ani evropská integrace nemůže přerušit.“ „Spojené státy evropské? To nikdy!“ *Hospodářské noviny* (rozhovor týdne), 13.–15. 2. 2009. 10.
- 11 Suda, Z. 1995. *The Origins and the Development of the Czech National Consciousness and Germany*. Prague: Central European University. 49.
- 12 „A jako v každé takové kreaci, která nikdy není odrazem celé pravdy, ale zdůrazňováním jejích prvků, se neobjevují jen nová témata či interpretace, ale také nové mýty, zamlčování a nepravdy. Jednou ze zapomenutých oblastí je Polsko.“ Piecak, W. „Polsko a německá nová paměť.“ *Listy* 25. 9. 2005. Krzemiński, A. „Zápas o paměť.“ *Kafka – časopis pro střední Evropu* 13/2004. 61.

stavení řady společných bilaterálních projektů.¹³ Kancléřce A. Merkelové se sice podařilo obratným a umírněným vyjednáváním konflikt zmírnit, ale latentní napětí ve vztazích trvá.

Téma nuceného vysídlování však není pouze tématem Svazu vyhnanců, ale rezonuje na celoněmecké úrovni, jak naznačuje názor K. Schlögela: „Podle mého názoru patří (vyhnání) na ústřední místo národní paměti a evropské vzpomínky. Takovým místem je *Muzeum německých dějin* na třídě Unter den Linden v Berlíně.“¹⁴ Již stručné úryvky polsko-německé debaty o novodobých dějinách naznačují konfliktnost „nového čtení“ nedávných tragických příběhů a riziko nepochopení ve střeoevropském kontextu je značné. Zejména pokud platí názor, že účelem zřízení *Centra proti vyháněním* je učinit vlastní německé utrpení středem vzpomínek na nacistickou válku. Kolektivizací individuálních zkušeností německých uprchlíků a vyhnanců dochází k nepatřičné generalizaci individuálních vzpomínek, jež ignoruje politický kontext ve prospěch moralizujícího pohledu na minulost.¹⁵ Vlastní myšlenku připomínky utrpení milionů lidí však lze považovat za legitimní, stejně jako požadavek kontextualizace.

Sousedé Nizozemci a Dánové

Přes zřetelné diference v poválečném vývoji, kdy nizozemská a česká společnost prošly odlišným vývojem v důsledku situace studené války, je možné vést určité paralely vztahu obou společností k německému sousedství.¹⁶

-
- 13 Ehl, M., Bublíková, B. „Merkelová bude v Polsku řešit historii i euroústavu.“ *Hospodářské noviny* 16.–18. 3. 2009. „Steinbachová podle Bartoszewského zničí německo-polské vztahy.“ DPA, *Právo* 18. 2. 2009.
 - 14 Autor pokračuje: „Tak by se zabránilo izolaci celého procesu vyhánění, zlehčování jeho dopadu i jeho marginalizaci jako zásadní zkušenosti, která by se konečně dostala z periferie, kde se o ní zajímají jen ti, kdo ji prodělali, tam, kam opravdu patří, do centra pozornosti celé společnosti.“ Schlögel, K. „Šipky na mapě.“ *Kafka – časopis pro střední Evropu* 13/2004. 16.
 - 15 Salzborn, S. 2007. „The German Myth of a Victim Nation: (Re-)presenting Germans as Victims in the New Debate on their Flight and Expulsion from Eastern Europe,“ in Schmitz, H. (ed.) *A Nation of Victims? Representations of German Wartime Suffering from 1945 to the Present*. Amsterdam/New York: German Monitor 67. Autor dále upozorňuje na nutnost respektovat významové odlišnosti čtyř fází přesídlování obyvatelstva, které charakterizoval historik T. Schieder jako: evakuaci, útěk, vypuzení, deportaci/znovuosídlení. Dle Schiedera byly tyto čtyři fáze charakterem výrazně odlišné, zatímco historicky se částečně překrývaly. 97.
 - 16 Nizozemští historikové Brands, Wielenga a další upozorňují, že: „Holandská vláda musela v prvním desetiletí po skončení druhé světové války čelit základnímu dilematu. Na jedné straně válečná zkušenost zanechala velká traumata a přání potrestat Němce uložením těžkých reparací zahrnujících možnou anexi německých území. Na straně druhé nebylo možné uniknout realitě závislosti holandské ekonomiky na hospodářském zotavení Německa, což vyústilo v požadavek zásadního omezení

D. Verheyen se ve svých úvahách o vztahu Holanďanů k Němcům opírá o sociologické výzkumy obyvatel a společenských elit, ale také o práce historiků. Uvádí například názory historika F. Wielengy¹⁷, který spatřuje v germanofobii Holanďanů trvající dlouhodobou tendenci jdoucí zpět až k Bismarckovi.

V souvislosti s kritikou pomalého průběhu integračních procesů se setkáváme s názorem, že postoje a názory občanů se liší od názorů společenských elit, které jsou jaksi ve „fázovém předstihu“ v pochopení potřeb evropské integrace, zejména snazším překonáváním historických resentimentů. D. Verheyen však uvádí příklad výzkumu názorů elit, který překvapivě ukázal silný antiněmecký resentiment prominentních nizozemských politiků. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že 65 % tázaných připustilo příležitostné „antiněmecké pocity“, 68 % uvedlo, že vzpomínka na druhou světovou válku ovlivnila jejich úvahy o německém sjednocení, 90 % očekávalo, že znovusjednocené Německo bude ekonomicky expanzivní, 63 % očekávalo politickou expanzi sjednoceného Německa a 36 % dokonce nevyloučilo možnost obnovené vojenské expanze sjednoceného Německa.¹⁸

Názory a postoje nizozemské společnosti a jejích politických elit vyjadřovaly přítomnost resentimentu, který stručně shrnul následující výrok: „Pět let okupace v průběhu druhé světové války hluboce poznamenalo holandskou společnost. Tato zkušenost se stala částí národního vědomí“ [Hoedeman 1990].¹⁹ Přes tato zjištění je však zřejmé, že desítky let bezkonfliktního sousedství posunuly vzájemné vztahy ve směru sblížení. Například A. J. Boekestijn z Univerzity v Utrechtu konstatoval, že současné Nizozemsko je „spokojená“ země a rostoucí role Německa v Evropě je ironicky hlavním faktorem přispívajícím k této „spokojenosti.“²⁰

-
- politiky trestu.“ Verheyen, D. 1993. „The Dutch and the Germans: Beyond Traumas and Trade,” in Verheyen, D. – Soe, Ch. *The Germans and their Neighbors*. Boulder/San Francisco/Oxford: Westview Press. 63.
- 17 Wielenga, F. 1989. *West-Duitsland: partner uit noodzaak. Nederland en de Bundesrepubliek 1949–1955*. Utrecht: Het Spektrum. „Po roce 1871 se Holanďané stali ekonomicky závislí na Německu a německém zázemí. Strukturálně nízký práh bolestivosti, který máme vis-à-vis velkému sousedovi, se zformoval již v 19. století. Více než století se pokoušíme (my Holanďané) udržet vlastní identitu proti německé převaze.“ 525.
- 18 Verheyen, D. 1993. „The Dutch and the Germans: Beyond Traumas and Trade,” in Verheyen, D. – Soe, Ch. *The Germans and their Neighbors*. Boulder/San Francisco/Oxford: Westview Press. 73.
- 19 Vynikající přehled holandsko-německých vztahů, který věnuje zvláštní pozornost aspektům politické kultury, poskytuje práce Lademacher. H. 1991. *Zwei ungleiche Nachbarn: Wege und Wandlungen der deutsch-niederländische Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- 20 Viz [Verheyen 1993].

Obdobně vyznívá bližší pohled na *dánsko-německý vztah*. Přestože prostorová blízkost a ekonomické propojení mluví ve prospěch sounáležitosti, historicky ukotvená a konstruovaná realita značně diferencuje oba národy. Nejzákladnějším faktorem ovlivňujícím dánsko-německé vztahy je enormní asymetrie velikosti a síly obou národů, jež se promítá do oblasti ekonomické, kulturní, politické a vojenské. Staletí trvající střet v oblasti²¹ dánsko-německé hranice Šlesvicka-Holštýnska se stal ústředním motivem dánské národní mytologie, jejíž velkou část vytvořili historikové 19. století.

Specifickou roli v bilaterálních vztazích hrála německá etnická skupina žijící v Dánsku, zejména v kritických třicátých letech 20. století, kdy se uplatňovala politika nacistické územní expanze. V pojetí tehdejšího Berlína měli Dánové tvořit po konečném vítězství vzorovou podobu vazala v podobě „bratrského národa“. V každém případě prokazovala německá národnostní skupina v severním Šlesvicku až do konce války okupační mocnosti takzvanou „službu německému národu“, která mnoho německy smýšlejících osob přiměla bojovat na straně Německa jako frontovní bojovníci nebo pracovat v Dánsku pro německou okupační moc a proti dánskému odboji.²²

V květnových dnech roku 1945 vypukl zvláště v severním Šlesvicku silný, dlouho hromaděný projev hněvu dánského obyvatelstva proti kolaboraci příslušníků německé skupiny a její nelояalitě vůči Dánskému království.²³

Tato konstrukce nebyla pouze výtvozem fikce, ale odrážela rovněž kolektivní historickou vzpomínku Dánů na války o Šlesvicko-Holštýnsko v letech 1848 a 1864, později posílenou zážitkem nacistické okupace v období 1940–1945. Výsledný efekt vedl k odklonu Dánů od Německa a Němců. Zatímco Dánsko po druhé světové válce přijalo pragmatickou a obezřetnou zahraniční politiku přizpůsobení se velkému jižnímu sousedovi, veřejné mínění dávalo najevo značnou odolnost tomu, co by mohlo být označeno jako německý vliv, zejména v intelektuální a kulturní sféře.

21 Podrobnou historickou retrospektivu vztahů obou zemí na jediné dánské pozemní hranici viz Hansen, R. „Deutschlands Nordgrenze,“ in Demandt, A. 1991. *Deutschlands Grenzen in der Geschichte*. München: Verlag C. H. Beck. 94–139.

22 Do oddílů SS vstoupilo na 10 tisíc dánských dobrovolníků, kteří většinou bojovali v útvech obrněných divízií SS Wiking a Nordland. Bishop, Ch. 2007. *Hitlerovy zahraniční divize*. Plzeň: Ševčík. 47–49.

23 Příslušníci dánského odboje násilně zničili symboly německé národnostní skupiny, jako např. tiskárnu a nakladatelství novin *Nordschleswigsche Zeitung*, tiskového orgánu této národnostní skupiny. Několik tisíc národnostních Němců *Volksdeutsche* bylo zatčeno a internováno. Dánský odboj zformuloval v osmi bodech zvláštní „menšinový“ program tvrdých trestů včetně zbavení občanských práv, vyhoštění ze země, konfiskace majetku aj. Festersen, J. Dánsko a německá národnostní skupina v severním Šlesvicku 1940–1955. In: *Německé menšiny v právních normách 1938–1948*. Brno: Nakladatelství Doplněk/Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 563–601.

Bez ohledu na historické problémy ale byly poválečné politické a ekonomické vztahy Dánska a Spolkové republiky Německo vynikající. Hraniční problémy byly vyřešeny již v roce 1920 opětovným připojením severního Šlesvicka k Dánsku, národnostní minority v pohraničním území našly *modus vivendi* za finanční podpory obou vlád, diplomatické vztahy stěžejí mohly být lepší. Přesto obecná sociální a kulturní distance k jižnímu sousedovi měla setrvalý charakter a opětovné sjednocení Německa v roce 1990 bylo v Dánsku přijato mnohem rezervovaněji než kdekoli jinde v západní Evropě. Výsledky srovnávacích výzkumů *Eurobarometr* uváděly, že se sjednocením Německa souhlasilo v březnu/dubnu 1990 71 % Evropanů, zatímco Dánů pouze 56 %. Z dalších výzkumů bylo zřejmé, že Dánové dávají přednost paralelní existenci dvou německých států, spolupracujících v případné konfederaci.²⁴

Na příkladech historické dimenze vztahů Dánů, Holanďanů a Poláků vůči Německu je zřejmé, že (podobně jako v případě Čechů) je kolektivní paměť přítomna i po desetiletích harmonického a kooperativního sousedství, jež podpořilo po roce 1989 společné členství v Evropské unii a Severoatlantické alianci. Vzájemnému sblížení napomohla navíc situace studené války, kdy někdejší nepřítelství bylo nutno odsunout do pozadí vzhledem k potřebám obranného úsilí Západu v situaci permanentní vojenské konfrontace. Přesto platí konstatování, že každý stát je produktem kumulované historické zkušenosti a totéž se vztahuje na jeho obyvatele.

Z týchž důvodů zůstává historická paměť a odlišná etnická identita rizikovým faktorem česko-německých vztahů, neboť v konečném výsledku je pro partnerskou stranu obtížné pochopit a odhadnout sousedův „způsob myšlení“, ukotvující jeho argumentaci i postoje. Tento stav lze chápat jako výzvu pro další prohloubení poznání odlišností historické paměti sousední země, jejíž deficitní charakter způsobuje, že se prosazují spíše tendence k uplatnění rozdílů/*disparities*, než podobností/*similarities*. Právě těchto hlubších kořenů skupinově sdílených postojů se dotýká historická paměť. Otázky individuální a kolektivní kultury, vzpomínání a vůbec vnímání dějin úzce souvisí s procesem utváření skupinových identit, zejména identity národní a regionální. Proto je výsledkem vzpomínání mnohdy státní ritualizace kultury vzpomínání.

Téma poválečného odsunu/vysídlení německy mluvících obyvatel někdejšího Československa se stalo po skončení studené války součástí širšího tématu nu-

24 *Eurobarometr* (European Commission), No. 34, prosinec 1990, Pp. 18–20. Gallup Poll Report, *Berlingske Tidene Magazin*, February 1, 1990. Rozsáhlou diskuzi vyvolal výzkum *Observera* provedený prostřednictvím novin dánské německé menšiny *Der Nordschlewiger* především proto, že respondentům nabídl variantu řešení německé otázky „úplné sjednocení“.

Verheyen, D. 1993. „The Dutch and the Germans: Beyond Traumas and Trade,“ in Verheyen, D. – Soe, Ch. *The Germans and their Neighbors*. Boulder/San Francisco/Oxford: Westview Press. 110–111, 132.

cených migrací civilního obyvatelstva ve 20. století, které vstoupilo do debaty nejen uvnitř německé společnosti, ale také do bilaterálních vztahů SRN s Polskem a ČR. Rozsáhlá a místy emotivně vyhocená debata provázající v polovině 90. let 20. století (především v závěrečné fázi přípravy textu) zrod a podpis česko-německé *Deklarace* zřetelně naznačila, jak citlivě vnímá česká společnost Německo jako bezprostředního partnera a souseda.

Sjednávání *Smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci* z roku 1992, *Deklarace* o vzájemných vztazích a jejich budoucím vývoji z roku 1997 i všechna další bilaterální jednání provázely komplikace. Problémy byly důsledkem odlišné interpretace společných dějin. Tato disparita nalezla vyjádření ve slovní a pojmové ekvilibristice, která usilovala nalézt nevyhnutelně kompromisní formulaci východiska. Zdrojem problémů a nedorozumění není nic menšího než dvojí optika (ale také odlišné právní interpretace), jejímž výsledkem jsou dvě verze téhož příběhu novodobých dějin, dva výklady důvodů a průběhu poválečného rozchodu Čechů a Němců.

Důležitou otázkou, která dlouhodobě zatěžuje česko-německé vztahy v příhraničních oblastech spolkových států Bavorska a Saska (bezprostředně sousedících s ČR), je vztah k požadavkům organizací sudetských Němců, který je vyjádřen mírou závažnosti, kterou respondenti z řad místních elit přisuzují závažnosti sudetské otázky na různých úrovních politického rozhodování.

Výzkum názorů společenských elit²⁵ prováděný po obou stranách hranice²⁶ ukázal, že její závažnost je především pocíťována na německé straně, přičemž se projevuje stoupající tendence, čím více se dostává do obecnějších rovin (*závažnost pro česko-německé vztahy, závažnost pro Německo, ČR*). Naopak poněkud klesá na nejnižších úrovních rozhodování, které jsou nejlépe ověřitelné na základě osobní zkušenosti.

Názory respondentů zřejmě odrážejí vědomí toho, že zátěž sudetoněmecké otázky se projevuje především na mezistátní úrovni bilaterálních vztahů, zatímco na lokální a regionální úrovni je patrná mnohem méně výrazně (*viz graf č. 1*). Zřejmě se zde projevuje zkušenost, že v záležitostech pragmatické kooperace na konkrétních projektech přeshraniční spolupráce převládá podíl věcných problémů aktuální potřeby, které převrství případné historické resentimenty. Navíc na této úrovni jsou požadavky týkající se rušení prezidentských dekretů, požadavky Sudetoněmeckého

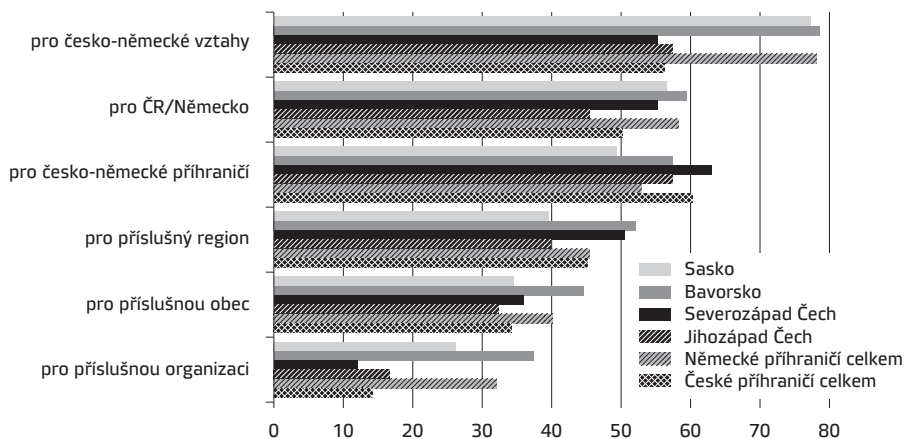
25 Výběrový soubor zahrnoval rovnoměrné zastoupení všech segmentů společenských elit: politicko-mocenský, ekonomický a intelektuální/kulturněideologický (starostové, členové zastupitelstev, pracovníci státní správy a samosprávy, učitelé, aktivisté nevládních organizací, církví, spolků, zájmových organizací aj).

26 Výzkumný projekt Ministerstva zahraničních věcí ČR RB 6/5/3: *Analýza a předpokládaný vývoj hraničních oblastí ČR/SRN. Gaius/TNS Factum, 2003.*

krajanského sdružení (SL) a další irrelevantní. Přesto respondenti správně tuší, že zůstávají součástí celkového rámce česko-německých vztahů.

O poznání více je závažnost požadavků sudetských Němců vnímána v Bavorsku, především pokud jde o zátěž pro regionální vztahy, na české straně pak v severozápadním příhraničí. Výzkum potvrdil poznatek, že v bavorském prostředí mají vysídenci poměrně vlivné postavení také na lokální a regionální úrovni.

Graf 1: Názor příslušníků společenských elit (představitelů institucí a organizací) v českém a německém příhraničí na závažnost sudetoněmecké otázky.

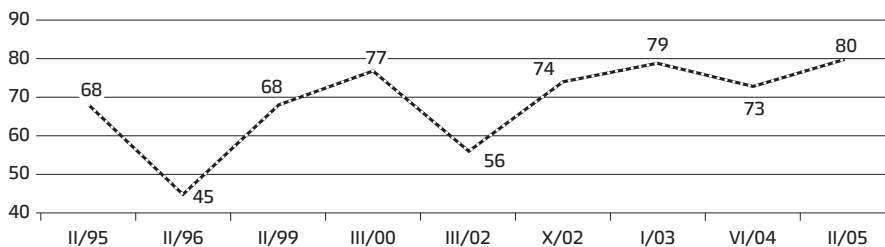
Zdroj: Analýza a předpokládaný vývoj hraničních oblastí ČR/SRN. Gaius/TNS Factum, 2003.

Osobní postoje oslovených bavorských a saských představitelů institucí a organizací k sudetoněmeckým požadavkům charakterizuje nejčastěji nevyhraněný názor. Na české straně hraje významnou roli pocit obav z majtkových a dalších požadavků, který je výrazně vyšší než na německé straně pocit vstřícnosti vůči těmto požadavkům. Významné je zjištění, že také na německé straně jsou obavy ze sudetoněmeckých požadavků častější než jejich akceptace. Byť lze předpokládat, že důvody těchto obav jsou na obou stranách hranice poněkud odlišné.

Tematika sudetských Němců a jejich aktivit v ČR sice nadále budí v českém příhraničí pozornost, avšak srovnání postojů k téže otázce v letech 2003 a 2005 zřetelně naznačuje, že zájem lidí se podstatnou měrou snížil. Hodnoty klesly v dvouletém odstupu na polovinu. Tak výrazný pokles zájmu má patrně kořeny ve výrazném zklidnění vzájemných vztahů ČR/SRN. Ostatně retrospektivní pohled na vývoj kladného

hodnocení německého sousedství naznačuje zřejmou souvislost negativních postojů české společnosti v závislosti na intenzitě diskurzu o problematice odsunu a prezidentských dekretů. Jakmile debata v médiích odezněla, příznivé hodnocení Německa vzápětí následovalo (*viz graf 2*).²⁷

Graf 2: Vývoj kladného hodnocení vztahů ČR s Německem (v %)

Zdroj: Data (IVVM) CVVM, Sociologický ústav AV ČR.

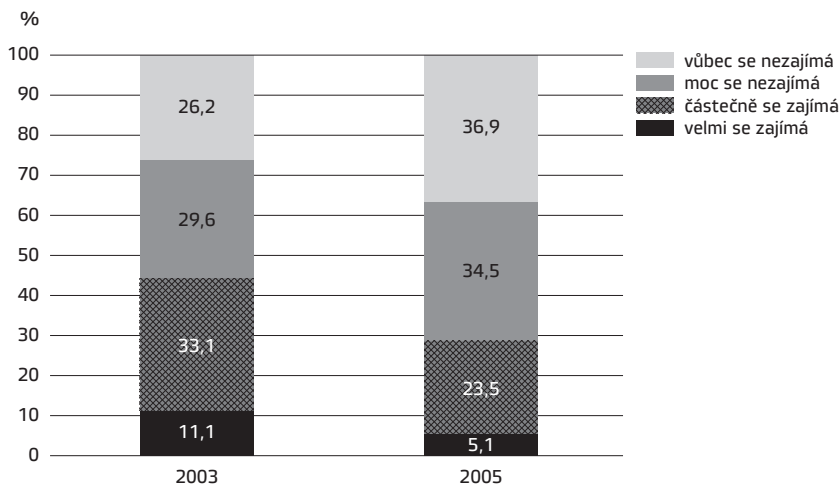
Po kritickém vrcholu roku 2002, kdy témata konfliktní historie vstoupila do předvolební kampaně jak v ČR, tak SRN, začala se postupně naplňovat slova česko-německé deklarace, že dvojstranné vztahy je třeba zaměřit do budoucnosti. V důsledku toho přestala média obou zemí klást české vládě ultimativní požadavky (zrušení prezidentských dekretů), které zjevně iritovaly velkou část české společnosti. Následující zklidnění je patrně důsledkem poznání německé strany, že opakované požadavky na zrušení denacifikační legislativy/prezidentských dekretů jsou zjevně kontraproduktivní. Nadále platí poznatek, že: „dokud nebude existovat shoda v tom, že otázky vyplývající z minulosti mohou být v Evropské unii řešeny na symbolické, nikoli ale na majetkoprávní úrovni, mohou se ve střední a východní Evropě kdykoliv znovu rozpoutat diskuse o restitucích, které mohou zbrzdit proces politického sjednocování Evropy.“²⁸

Lze rovněž dovozovat, že na ústupu významu sudetské problematiky má rovněž podíl členství České republiky v Evropské unii, která klade ve vztazích mezi členskými státy důraz na kooperativní přístup a respektování stanovisek partnerů.

27 Detailně viz Kunštát, D. 2006. „Středoevropské sousedství v perspektivách veřejného mínění,“ in Kunštát, D. (ed.) *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 174.

28 Domnitz, Ch. 2007. *Zápas o Benešovy dekrety před vstupem do Evropské unie*. Praha: Dokořán. 114.

Graf 3: Vnímání závažnosti problému sudetských Němců

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2005.

Kladení ultimát, ať již jakkoliv motivovaných, je nepřijatelné ve společnosti, kde negociace tvoří základní instrument řešení konfliktních situací.²⁹

Obdobným vývojem prošlo v uplynulých dvou letech hodnocení závažnosti problému sudetských Němců pro celkové česko-německé vztahy. Zatímco v roce 2003 byla veřejnost v příhraničí rozdělena na dvě přibližně stejně početné skupiny, v roce 2005 již převládá názor, že se jedná o problém okrajový (viz graf 3).

Sudetoněmeckou otázkou považuje za otevřený problém necelá třetina obyvatel českého příhraničí s Německem. Dvě pětiny lidí si myslí opak. Téměř třetina tamní veřejnosti neumí na tuto otázku odpovědět. Aktivita organizací sudetských Němců v posledních letech zřejmě ustupují do pozadí, což vyniká zvláště ve srovnání s rokem 1996, kdy považovalo tzv. sudetskou otázku za otevřený problém 90 % respondentů pohraničí ČR/SRN.³⁰ Rostoucí podíl nerozhodných odpovědí svědčí o tom, že

29 Tvůrci německé zahraniční politiky si uvědomují význam role Německa pro udržení politické stability ve středovýchodní Evropě. „Německá otázka“ ve své klasické formě byla předefinována institucionálním sevazáním/*Einbindung* demokratického Německa do multilaterálních struktur euroatlantického společenství. Hyde-Price, A. 2000. *Germany & European Order*. Manchester University Press. 211.

30 Houžvička, V. (ed.) 1997. *Reflexe sudetoněmecké otázky a postoje obyvatelstva českého pohraničí k Německu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

se o dané problematice patrně mluví méně, případně vůbec. Za rozhodujícího inspirátora (ale také mediátora společenského diskurzu) lze považovat v této souvislosti sdělovací prostředky, které do značné míry určují debatní témata veřejného prostoru a jejich frekventovanost.

Rovněž působení médií v oblasti česko-německých vztahů je však třeba posuzovat diferencovaně. Například kvalitativní analýza témat deníku *Mladá fronta Dnes* zaměřená na období let 1990–2005 informovala o v průměru dvaceti člancích týdně o Německu. Dominovala politická a hospodářská tematika. V rámci politického zpravodajství převažovala před vstupem České republiky do Evropské unie témata spojená se sudetoněmeckou otázkou. Od roku 2004, tedy od východního rozšíření EU, je patrná klesající frekvence uvedených témat.³¹

Analýza tisku zahrnuje mezi dalšími velkými německými deníky rovněž *Sächsische Zeitung*, u něhož především oceňuje systematické informování o přeshraničních aktivitách v oblasti česko-saské hranice, jimž se věnuje především šest regionálních příloh, ale také speciální strana deníku pravidelně informující o sousední zemi (ČR a Polsko). Obsahově převládá politické zpravodajství (912 článků v období 1996–2005) soustředěné na témata dekretů E. Beneše a poválečný odsun německy mluvících obyvatel tehdejší ČSR. Pro srovnání, k aktuálnímu tématu příhraniční kriminality (převaděčství, prostituce, pašování aj.) vyšlo v témže období 339 článků.

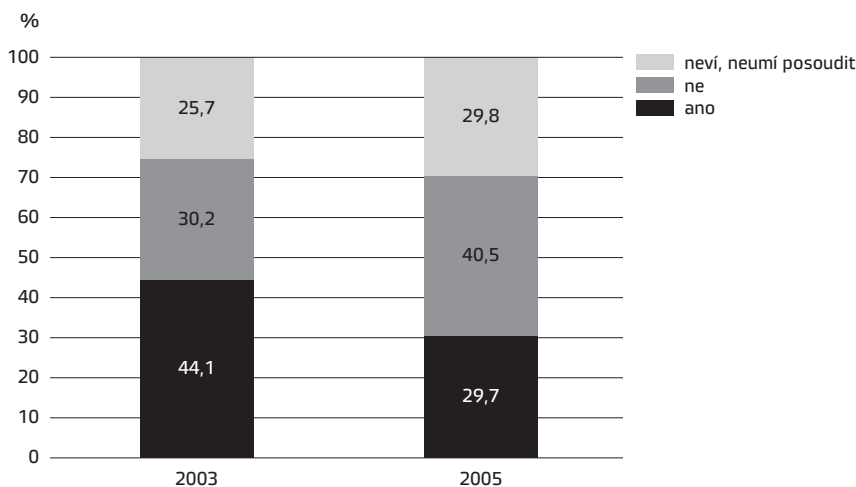
Bez nároku na generalizující závěry a s ohledem na další obsahové rešerše tiskových médií³² je zřejmé, že sudetská otázka byla v tiskových médiích ČR i SRN významně tematizována, což nepochybně našlo svůj odraz ve veřejném mínění. Tvrdit však v této souvislosti, že média pouze reflektovala spontánní „historismus“ české společnosti, by bylo přinejmenším zavádějící.

31 Není bez zajímavosti, že studie smíšené skupiny českých a německých studentů, která měla zřetelně objektivní přístup k tématu, doslova uvádí: „U MfD je nápadné, že ve srovnání s německými celostátními novinami zveřejňuje převážně agenturní zprávy. Lze nalézt málo komentářů, ty ale překvapují svojí kvalitou a hloubkou, přičemž vzniká dojem, jako by žurnalisté chtěli šířit k Německu přátelské tendence.“ s. 24. Srovnání Hospodářských novin s MfD uvádí, že píše o Německu podstatně méně. Rešerše velkých německých a českých deníků byla součástí projektu „Česko-německé vztahy a mladá generace – vlast, dějiny, budoucnost, Evropa“, který realizovala pracovní skupina *Politika a moderní dějiny při Česko-německém fóru mládeže v roce 2006*. www.forummladeze.ahoj.info

32 Hahnová, E. 2003. „Španělské vesnice a české větrné mlýny: požadavek zrušení Benešových dekretů v německých médiích“, in *Benešovy dekrety* (Budoucnost Evropy a vyrovnávání se s minulostí). Praha: CEFRES. 76–77. Autorka analyzuje první polovinu roku 2002 na stránkách prestižního konzervativního listu *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, kdy se téměř v každém vydání objevilo téma prezidentských dekretů.

Šmídová, O. „Česko-německé vztahy v zrcadle tisku.“ *5-Obzor* 4/1995. s. 40. Již ve sledovaném období první poloviny 90. let 20. století je patrný stále sílící trend historizujících argumentů.

Graf 4: Reflexe sudetoněmecké otázky jako otevřeného problému

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2005.

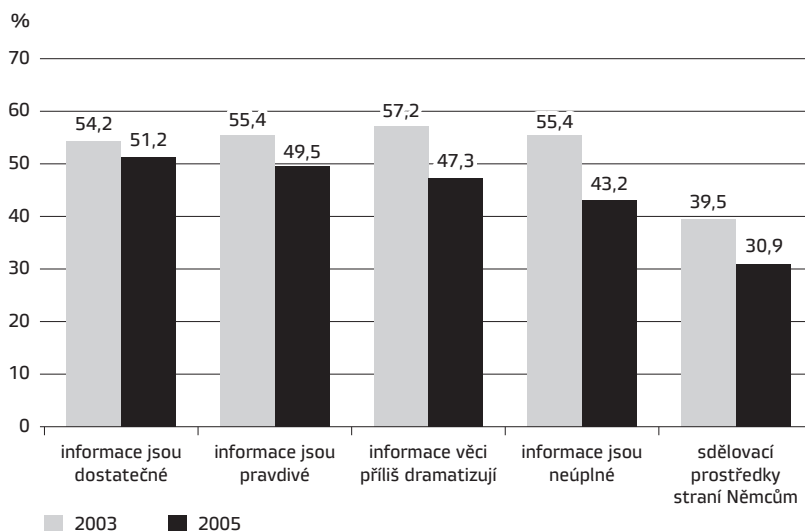
Společenské vědomí i národní identita (případně mentalita) se formovaly okolnostmi historického vývoje i soutěživým charakterem soužití jednak s Němci v českých zemích, jednak sousedstvím mocného Německa. Historická paměť tvoří emotivní složku postojů k Německu, která je hluboce zakořeněna. Další důvod silícího historizování postojů k Německu, k němuž došlo v průběhu 90. let, spatřuji v argumentaci sudetoněmeckých organizací (zejména *Sudetoněmeckého krajanického sdružení*), které mají schopnost mobilizovat konfliktní potenciál česko-německého vztahu ukotvený v hlubších vrstvách společenského vědomí. Ostatně historie se vrací po skončení studené války v širších souvislostech, a nejen v česko-německých vztazích (viz již zmíněné napětí mezi Slovenskem a Maďarskem).

Návrat historizujícího způsobu myšlení (spojený s požadavky reinterpretace někdejších hodnocení klíčových událostí dějin) podporovalo působení *sdělovacích prostředků* opakovanými požadavky revize poválečných dekretů E. Beneše, znovuotevření otázky sudetských Němců v rámci české politiky, majetkových restitucí konfiskovaného majetku aj. Tento trend působil souběžně s vystřízlivěním z euforie nových, zdánlivě bezkonfliktních vztahů po roce 1989 a potřebou nastolit témata „hy-

bernizovaná“ desítky let trvající situací studené války (holocaust, nucené vysídlování obyvatel, otrocké práce, násilí na civilním obyvatelstvu aj.)³³

Informování sdělovacích prostředků o sudetských Němcích veřejnost v příhraničí vnímala poněkud rozporuplně. Polovina lidí se domnívala, že informace jsou dostačující a pravdivé (ovšem více než třetina lidí neví/neumí posoudit, zda je má považovat za pravdivé či ne), na druhé straně si téměř polovina lidí myslí, že informace věci příliš dramatizují, a dvě pětiny lidí jsou názoru, že informace jsou neúplné. Veřejnost je rozdělena v názoru na to, zda média straní Němcům – třetina si myslí, že ano, třetina nesouhlasí a třetina lidí neví (*viz graf 5*).³⁴

Graf 5: Hodnocení úrovně informování sdělovacích prostředků o sudetských Němcích (časové srovnání podílu souhlasných odpovědí)

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2005.

33 Cornelissen, Ch., Holec, R., Pešek, J. 2005. *Diktatur-Krieg-Vertreibung*. Essen: Klartext Verlag.

34 Že jsou informace médií pravdivé, si poněkud častěji myslí lidé ve věku nad 60 let (58 %), s vysokoškolským vzděláním 67 %. Častěji naopak nesouhlasí ti, kteří mají známé nebo spolupracovníky v Německu, případně se aktivně podílejí na rozvíjení vzájemných vztahů (21,6 %).

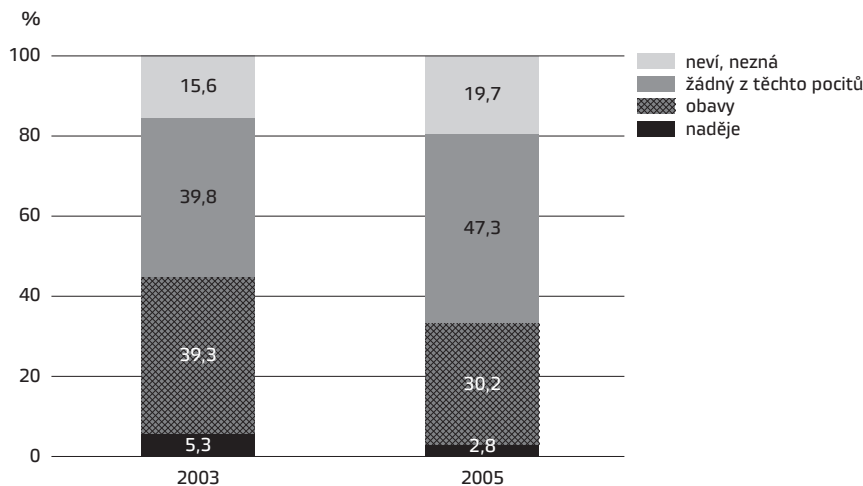
Časové srovnání ukazuje pokles souhlasu se všemi typy výroků o způsobu informování médií o sudetských Němcích. Tento pokles je ve všech případech doprovázen růstem podílu odpovědí „nevím“. Tento trend lze hodnotit jako důsledek menší frekvence výskytu informací věnovaných sudetskému tématu ve srovnání s předchozím obdobím, v němž za kulminační bod sporu o prezidentské dekrety lze považovat volební rok 2002³⁵ a následující závěr předvstupního období, kdy byla hodnocena kompatibilita právního systému ČR s právními normami EU. Nelze však vyloučit, že hodnocení tak komplexní otázky se ocitá mimo rámec možností řadového občana. V průzkumech let 2003/05 považovala polovina obyvatel českého příhraničí poskytnuté informace za dostačující.

Činnost Sudetoněmeckého krajanského sdružení (SL) vyvolává obavy třetiny veřejnosti v příhraničních okresech s Německem. Téměř polovina lidí má k činnosti tohoto sdružení indifferenční vztah a nevyvolává v nich ani obavy, ani naděje. Naděje spojuje s aktivitami SL pouze 2,8 % respondentů. Pětina lidí se nedokázala k otázce vyjádřit (*viz graf 7*).

Trend snižování obav z činnosti organizací sudetských Němců a růst indifferenčních a nerozhodných pocitů dokládá předchozí úvahy o tom, že negativně vnímané aktivity Sudetoněmeckého krajanského sdružení (především majetkové nároky) zřejmě ustupují do pozadí v důsledku členství ČR v EU a rostoucí frekvence kontaktů, případně společných zájmů a sympatií Čechů a Němců v příhraničních oblastech.³⁶ Opakovaně vznášené požadavky SL, jež nenacházejí odezvu, jsou patrně postupně stále více vnímány jako vyprázdňená rétorika ustupující před každodenní sociální zkušeností kooperativních vztahů Čechů a Němců v příhraničí. Výsledky dalších výzkumů³⁷ však tento trend potvrzují jen částečně a naznačují, že lépe informované skupiny lokálních a regionálních elit vykazují skeptičtější hodnocení situace.

-
- 35 Kontinuální výzkum vztahů české společnosti k Německu, který provádí CVVM, přesvědčivě dokládá přímou reakci veřejného mínění na spory spojené s „dekrety“ turbulencemi v česko-německých vztazích. Podrobně viz Kunštát, D. 2006. „Středoevropské sousedství v perspektivě veřejného mínění,“ in Kunštát, D.(ed.) *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 174.
- 36 Obavy z činnosti Sudetoněmeckého krajanského sdružení rostou jednoznačně s věkem (do 29 let – 16 %, 30–44 let – 31 %, 45–59 let – 37 %, nad 60 let – 47 %). Častěji mají obavy lidé levicově orientovaní (jasná levice 51 %, spíše nalevo 37 %) a ti, kteří se velmi (62 %) a částečně zajímají o sudetoněmeckou otázku (50 %) a považují ji za závažný (60 %) a otevřený problém (54 %).
- 37 Např. odpovědi příslušníků bavorských lokálních elit (starostové, zastupitelé, nevládní organizace, církve aj.) příhraničních oblastí SRN v roce 2003 naznačují, že „vyhnanecy faktor“ nadále považují za významný z hlediska průběhu regionální přeshraniční spolupráce ČR/SRN. Analýza a předpokládaný vývoj hraničních oblastí ČR-SRN. Výzkumný projekt Ministerstva zahraničních věcí ČR RB 6/5/3.

Graf 6: Postoj k činnosti Sudetoněmeckého krajského sdružení (srovnání podílu souhlasných odpovědí)

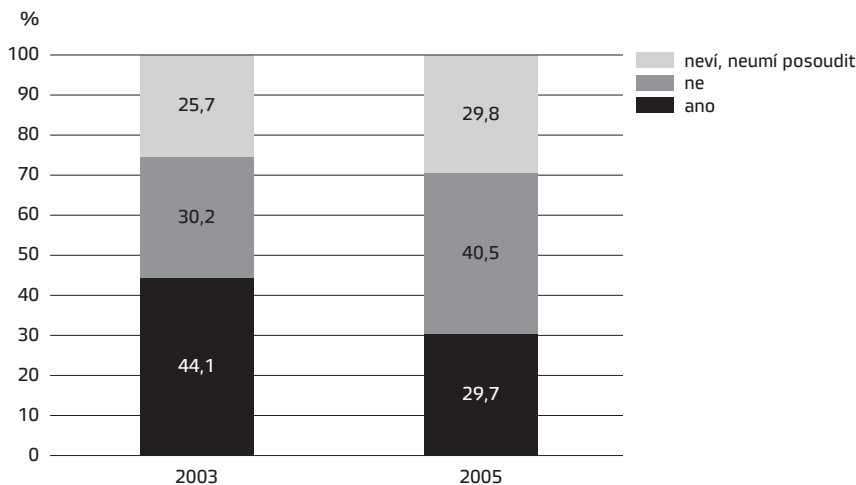
Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2005.

Veřejnost v příhraničí nejčastěji zastává názor, že cílem činnosti sudetoněmeckých organizací je navrácení konfiskovaného majetku v ČR, což si myslí více než dvě třetiny dotazovaných. Dvě třetiny lidí se domnívají, že cílem snah sudetoněmeckých organizací je získání morálního zadostiučinění za odsun. Téměř tři pětiny zkoumané veřejnosti se dále kloní k názoru, že cílem je posílení politického vlivu vyhnaneckých organizací v SRN.³⁸ Uvedené tři typy odpovědí byly v obou výzkumech zastoupeny nejpočetněji.

Srovnání s rokem 2003 vykazuje mírný posun či spíše významovou neutralizaci vnímání cílů činnosti sudetoněmeckých organizací. Většina lidí se již nedomnívá, že cílem je návrat do někdejší vlasti, méně lidí také spatřuje cíle těchto organizací ve

38 Názor, že cílem sudetoněmeckých organizací je navrácení majetku, častěji zastávali lidé v důchodovém věku (78 %), levicově zaměření (jasná levice 79 %, spíše nalevo – 77 %), ti, kteří se zajímali o sudetoněmeckou problematiku (velmi – 77 %, částečně – 82 %) a kteří ji považovali za závažnou (88 %), otevřenou (86 %) a měli obavy z činnosti Sudetoněmeckého krajského sdružení (88 %). Stejně skupiny obyvatelstva také častěji sdílely názor, že cílem těchto organizací je rozbití územní celistvosti ČR, zhoršení mezinárodního postavení ČR ve vztahu k EU a NATO, návrat do někdejší vlasti a posílení politického vlivu vyhnaneckých organizací v SRN.

Graf 7: Považujete sudetoněmeckou otázku za otevřený problém?

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2005.

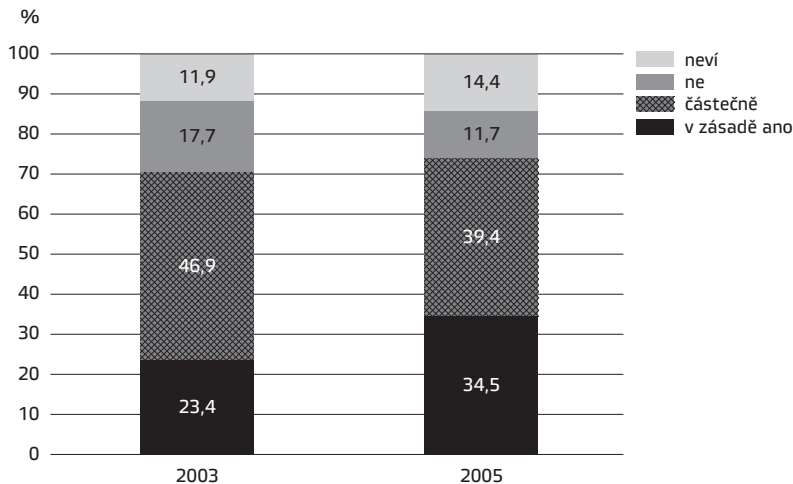
snaze o rozbití územní celistvosti ČR či zhoršení mezinárodního postavení ČR ve vztahu k EU a NATO. Naopak mírně vzrostl podíl těch, kteří si mysleli, že těmto organizacím jde o uzavření minulých konfliktů a jejich cíle jsou vlastenecké. Názorové posuny mezi lety 2003 a 2005 nebyly nijak dramatické, přesto však nelze ponechat bez povšimnutí dlouhodobý trend výrazného poklesu počtu lidí přesvědčených, že sudetští Němci usilují o návrat. Nabízí se srovnání s rokem 1995, kdy tuto variantu odpovědi sdílelo 55 % tázaných.³⁹

Posuzováno z hlediska standardního vnímání možnosti návratu jako zdroje obav lze opětovně konstatovat zmírnění pocitu ohrožení obyvatel českého pohraničí. Navíc v průběhu let, kdy je volný pohyb osob přes hranici ČR/SRN a dochází k četným návštěvám někdejších německých rodáků v původních bydlištích, je stále patrnější, že eventualita masového návratu vysídlenců je spíše politicky instrumentalizovanou fikcí, vyhovující manipulacím názorových extrémistů na obou stranách hranice.

Tři čtvrtiny obyvatel pohraničí sdílely v rozdílné intenzitě názor, že k vzájemnému narovnání v česko-německých vztazích již došlo, byť podle stále ještě největší

39 „Vztahy české společnosti k Německu“ Reprezentativní celostátní výzkum agentury GA&C, Praha pro Nadaci F Naumanna, výběrový soubor 1347 respondentů, květen–červen 1995.

Graf 8: Názor, zda již došlo k narovnání v česko-německých vztazích

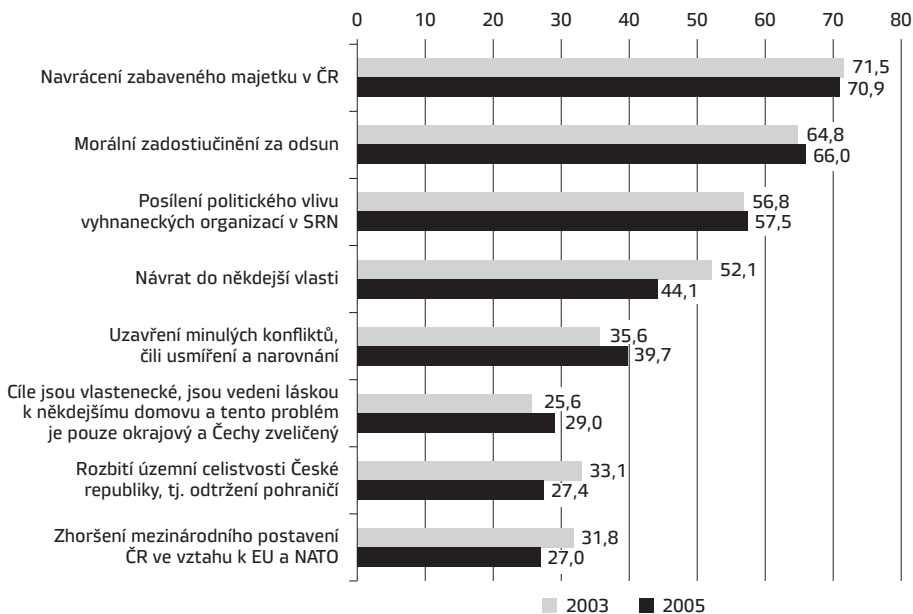
Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2005.

části veřejnosti (39 %) pouze částečně. Toto zjištění je možno považovat za zřetelný výraz toho, že česko-německé vztahy se pod vlivem deklarace a společného členství v Evropské unii a NATO ubírají pozitivním směrem. Jakkoliv nelze mluvit o nějakém všeobjímajícím pocitu smíření, trend pozitivního vnímání Německa je patrný. Klesá podíl těch, kteří jednoznačně tvrdí, že k narovnání zatím nedošlo (12 %).

Vzhledem k tomu, že ve vzájemných vztazích nebyly podniknuty žádné výraznější medializované iniciativy (kromě návrhu premiéra J. Paroubka z července 2005 na morální ocenění německých antifašistů, vyhlášeného až po skončení tohoto výzkumu)⁴⁰,

40 Tzv. Marešovo gesto, iniciované místopředsedou vlády ČR ve funkčním období premiéra V. Špidly, zůstalo pouze ve stádiu příprav. Dalšími obsahovými modifikacemi a vývojem politického diskursu vyústilo v roce 2005 v tzv. Paroubkovo gesto. Ve druhé polovině roku 2006 byla konsorciem spolupracujících institucí (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Národní archiv ČR a Muzeum města Ústí nad Labem s podporou Univerzity J. E. Purkyně) zahájena realizace projektu „Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu, kteří byli po skončení druhé světové války postiženi v souvislosti s opatřeními uplatňovanými v Československu proti tzv. nepřátelskému obyvatelstvu“, který vznikl na základě usnesení vlády ČR č. 1081 ze dne 24. 8. 2005. Dílčí výstupy byly prezentovány na konferenci „I oni byli proti“, konané v Ústí nad Labem 13.–15. listopadu 2006. Návazně v rámci UJEP působí obecně prospěšná kulturně vzdělávací a vědecká společnost Collegium Bohemicum. Více viz

Graf 9: Názor na cíle sudetoněmeckých organizací ve vztahu k ČR

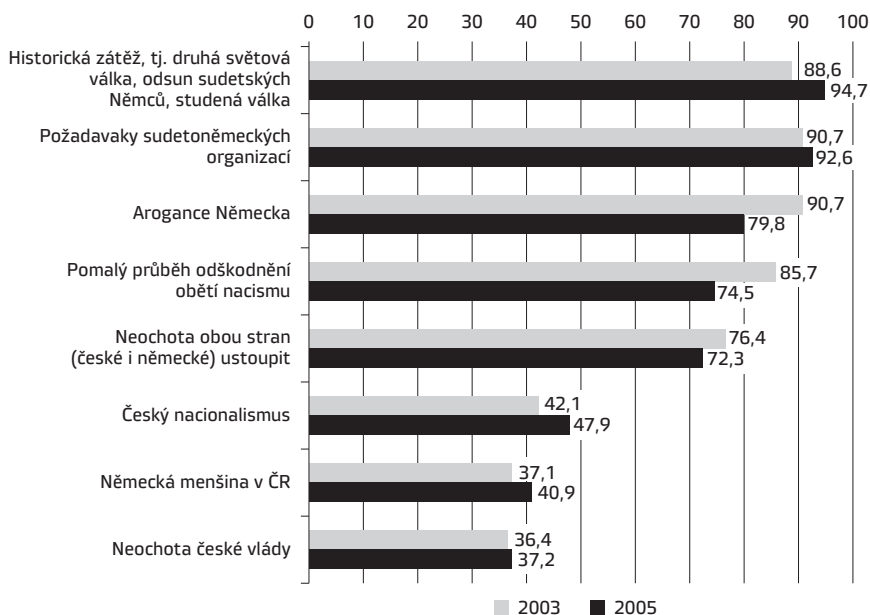
Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2005.

důvod posunu těchto názorů lze zřejmě spatřovat v procesu sblížení obou stran v pohraničních oblastech, jenž podpořil vstup ČR do EU.

Hlavní důvody, proč dosud nedošlo k narovnání v česko-německých vztazích, zůstávají tytéž jako v roce 2003 s tím, že došlo k několika dílčím změnám (*viz graf 10*). Dále se utvrdila pozice faktorů konfliktní minulosti jako nejintenzivnějšího zdroje vzájemného neporozumění (vzrůst o 6 procentních bodů) a požadavků sudetoněmeckých organizací. Pokles hodnoty faktoru možné arogance Německa o 11 procentních bodů nelze přehlédnout a představuje patrně konkrétní výsledek aktivit G. Schrödera (na něž aktuálně navazují uvážlivé formulace kancléřky A. Merkelové) a jeho opakovaně vyjádřené distance od stanovisek vysídleneckých organizací, zejména v souvislostech vnitroněmeckých debat o návrhu zřídit v Berlíně Památník proti vyháněním.

www.collegiumbohemicum.cz a www.zapomenutihrdinove.cz. Viz též Sborník konference „I oni byli proti“. 2007. Muzeum města Ústí nad Labem/Albis International.

Graf 10: Důvody, proč nedošlo k narovnání česko-německých vztahů (podíl kladných odpovědí v %)

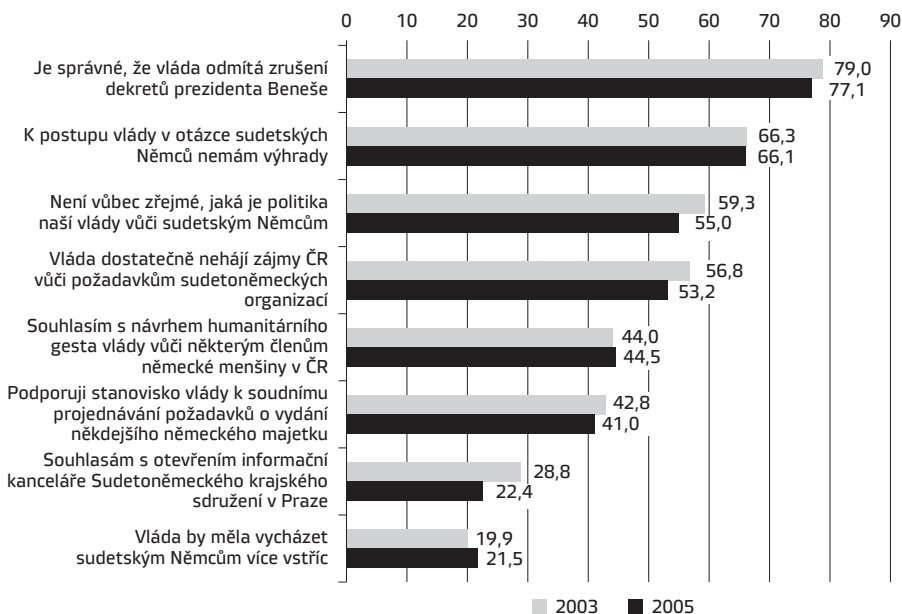

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2003/2005.

O deset procent poklesl rovněž počet lidí, kteří se domnívají, že Německo pomalu odškodňuje oběti nacismu. Přehlédnout rovněž nelze kritickou reakci na projevy českého nacionalismu, která dosahuje hodnoty téměř 48 %. *Opakovaně prezentovaný názor některých komentátorů, že česká společnost není schopna sebereflexe, se nezakládá na skutečném stavu společenského vědomí a představuje spíše ideologizující klišé.*

V příhraničí s Německem převládala podpora postupu vlády v oblasti česko-německých vztahů. Nejvýraznější souhlas byl vysloven v souvislosti s odmítnutím zrušit dekrety prezidenta E. Beneše. Dvě třetiny občanů nemají vcelku výhrady k postupu vlády v otázce sudetských Němců. Současně se však více než polovina veřejnosti příliš neorientuje v přístupu vlády a státních orgánů a kloní se k názoru, že není vůbec zřejmé, jaká je politika naší vlády vůči sudetským Němcům, a že vláda dostatečně nehájí zájmy ČR vůči požadavkům sudetoněmeckých organizací.

Graf 11: Hodnocení přístupu státních orgánů ČR k požadavkům sudetoněmeckých organizací (časové srovnání podílu souhlasných odpovědí)

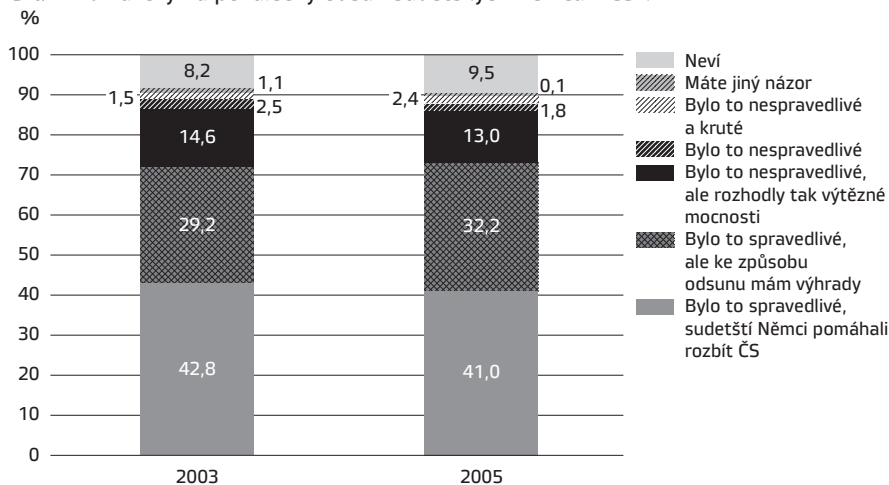

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2003/ 2005.

Dvě pětiny občanů z příhraničí vyslovily souhlas s návrhem tzv. humanitárního gesta vlády ČR vůči některým členům německé menšiny v ČR, čtvrtina veřejnosti s tímto gestem nesouhlasila.⁴¹ Rozsah podpory gesta (44 %) byl poměrně značný, vykazoval názorovou stabilitu, která poskytovala vládě dostatečnou oporu (nesouhlasilo 28 %, bez názoru bylo 27 %). Vzdor poměrně solidní podpoře veřejnosti ukázalo se navržené gesto jako politicky neprůchodné. Dvě pětiny dotázaných také podpořily

41 Otázka byla koncipována v prvním roku výzkumu a vycházela z obsahu tzv. Marešova gesta. Přestože premiér J. Paroubek vyhlásil v červenci 2005 gesto obsahově odlišné, bylo původní znění otázky ponecháno s cílem zachovat možnost srovnání a případného posunu názorů. Není bez zajímavosti, že gesto české strany se začalo rodit v letech 1999/2000 v rámci aktivit Koordinační rady česko-německého diskusního fóra a v původní podobě mělo být zaměřeno vůči skupině bezúhonných, avšak v průběhu odsunu fyzicky poškozených osob sudetoněmecké skupiny. Návrh byl v důsledku odporu části politického spektra shledán neprůchodným.

Graf 12: Názory na poválečný odsun sudetských Němců z ČSR

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2003/2005.

stanovisko vlády k soudnímu projednávání požadavků o vydání někdejšího německého majetku.

Dále se prohloubil většinový nesouhlas s otevřením informační kanceláře Sude-toněmeckého krajského sdružení v Praze a s tvrzením, že by vláda měla vycházet sudetoněmeckým požadavkům vstříc. Premiér J. Paroubek sice tehdy uvedl, že „činnost pražské kanceláře SL je nevýznamná“⁴², z výsledků výzkumu však vyplynulo, že tři čtvrtiny dotazovaných její existenci odmítly, což naznačilo, že veřejnost aktivitám kanceláře určitý význam přikládá (viz graf 11).⁴³

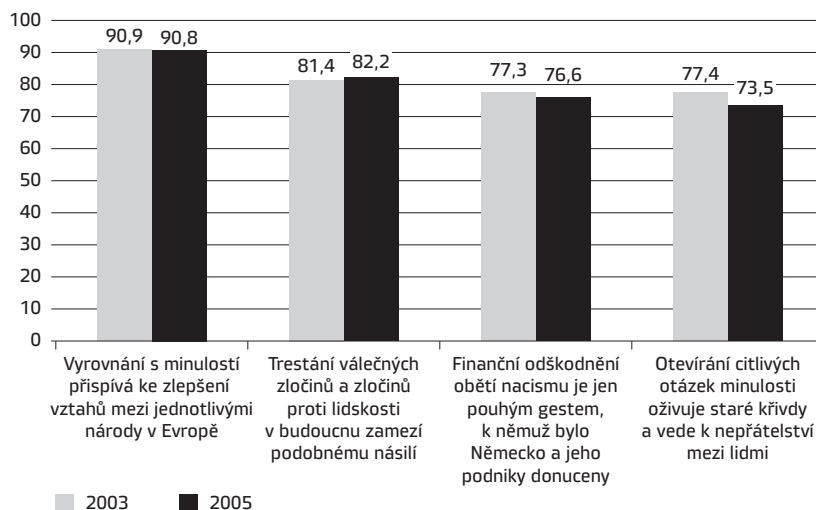
Ve srovnání s rokem 2003 nedošlo k žádným výrazným posunům v hodnocení přístupu státních orgánů ČR k požadavkům sudetoněmeckých organizací. Výrazně méně lidí souhlasilo v roce 2005 s otevřením informační kanceláře Sudetoněmeckého krajského sdružení v Praze. Tato kancelář byla otevřena na jaře 2003 a jejímu působení věnuje mediální pozornost především týdeník *SL Sudetendeutsche Zeitung*.

42 „Paroubek: Kancelář SL je nevýznamná.“ *Právo* 20. 8. 2005.

43 V týdeníku *Národní osvobození*, vydávaném Svazem bojovníků za svobodu, jsou pravidelně publikována stanoviska jednotlivců i skupin, jež odmítají činnost kanceláře SL v Praze.

Veřejné mínění v příhraničí je poněkud nekonzistentní v názorech na význam a důsledky vyrovnání se s minulostí (*viz graf 13*). Na jedné straně výrazná většina občanů souhlasí s tím, že vyrovnání s minulostí přispívá ke zlepšení vzájemných vztahů (91 %), že potrestání válečných zločinů zamezí podobnému násilí (82 %), současně však také většinou souhlasí, že finanční odškodnění obětí nacismu je pouhým gestem (76 %) a otevírání citlivých otázek minulosti oživuje staré křivdy (73 %). Získané hodnoty pouze potvrzují, že očima společnosti představuje tzv. vyrovnávání s minulostí rozporuplný proces s nejednoznačným obsahem. Navíc lze předpokládat, že řadový občan souhlasí s dílčími variantami možného přístupu, avšak hlubší a komplikované souvislosti mu unikají. Velmi obecně lze konstatovat, že proces vyrovnávání s minulostí je považován za přínosný z hlediska aktuální podoby česko-německých vztahů.

Graf 13: Názory na otázky spojené s vyrovnáním s minulostí (časové srovnání podílu souhlasných odpovědí)

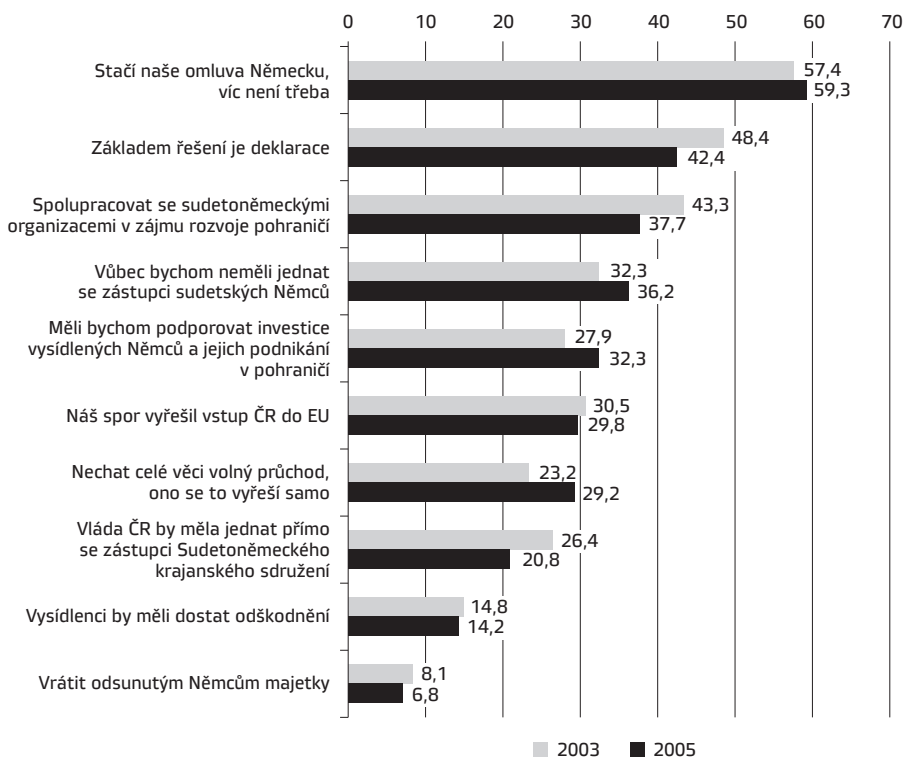

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem2003/2005.

Názory na poválečný odsun německy mluvících obyvatel někdejšího Československa vykazují dlouhodobě značnou míru stability, která se zformovala již ve výzkumech 90. let a sondy let 2003/05 tento trend potvrzují.

Nejpočetnější skupiny tvoří zastánci názoru, že odsun byl spravedlivým aktem trestu za roli, kterou sehrála masově podporovaná Sudetoněmecká strana K. Hen-

Graf 14: Souhlas se způsobem řešení vztahu k sudetským Němcům (časové srovnání podílu souhlasných odpovědí v %)

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Česko-německé vztahy po vstupu ČR do Evropské unie. Factum Invenio, Praha/Ústí nad Labem 2003/2005.

leina při zániku ČSR – 42 % (v roce 1996 30 %) – a těch, kteří odsun schvalují s určitou výhradou ke způsobu provedení 32 % (v roce 1996 43 %). Z hlediska dlouhodobého trendu výrazně stoupl počet bezvýhradných zastánců vysídlení. Názory na klíčovou otázku reminiscenčního dialogu mezi zástupci české společnosti a sudetoněmeckých organizací se tak spíše polarizují.

Je však třeba upozornit, že tato polarizace se týká především aktivit a požadavků Sudetoněmeckého krajanského sdružení. Poznatky kvalitativních výzkumů obyvatel západočeského pohraničí realizovaných v roce 2004 naznačují, že v rovině individuál-

ních mezilidských vztahů se projevuje výrazný prvek pochopení pro lidské osudy někdejších českých Němců.⁴⁴

Způsob řešení českého vztahu k sudetským Němcům vidí veřejnost v příhraničí především v morálních gestech, která by neprovázelo žádné finanční či jiné vyrovnání. Tato varianta sdílená téměř dvěma třetinami tázaných výrazně převládá mezi nabídnutými možnostmi. Připomeňme, že ještě v roce 1994 schvalovala toto řešení pouze pětina tázaných (21 %), zatímco o dva roky později, v roce 1996 (souhlasilo 55 %) došlo k názorovému zlomu vůči této variantě, za jejíhož autora lze považovat tehdejšího prezidenta V. Havla. V aktuálních výzkumech tato možnost mírně posílila na 59 %. Významně stoupl podíl názoru, že vzájemný spor vyřešil vstup ČR do Evropské unie (30 %), zatímco v roce 1996 volilo tuto odpověď pouze 13 %. Pozitivní roli hraje rovněž česko-německá Deklarace, o níž 42 % soudí, že představuje východisko. V této souvislosti však zmiňme malou znalost obsahu tohoto zásadního dokumentu dvoustranných vztahů, neboť 57 % tázaných v roce 2005 uvedlo, že Deklaraci vůbec nezná.

Odlíšná situace je však v případě lokálních elit (starostové, zastupitelé, pracovníci státní správy aj.), jejich zástupci ve výzkumu roku 2004 preferovali dvě východiska řešení: Deklaraci (65 %) a spolupráci se sudetoněmeckými organizacemi ve prospěch pohraničních oblastí (67 %).⁴⁵ Zástupci elit euroregionů chápou obě varianty jako komplementární součásti téhož přístupu. Současně nesouhlasí, aby se odsunutým sudetským Němcům vracel majetek nebo aby byli odškodněni. Za řešení nepovažují však ani přístup typu *laissez-faire*/nechat věci volný průchod.

Konfliktní minulost česko-německého soužití zůstává dlouhodobě přítomna v postojích obyvatel České republiky a tvoří aktuální pozadí vzájemných vztahů. Významným faktorem, který dlouhodobě diferencoval vztahy k Německu a sudetoněmecké otázce, je politická orientace dotazovaných. Výrazně vstřícnější vůči Německu

44 „Velká“ a místní historie vykazují výrazné diference ve výpovědích narátorů – odlišnou hierarchii hodnot. V individuálním prostoru probíhá interakce individua a okolí v podobách, které „velká“ historie nezachytí. Příkladem je diferencované vnímání odsunu sudetských Němců v různých místech pohraničí. Narátoři z oblasti Šumavy a jihozápadních Čech vyjadřují často umírněné názory a poukazují na radikalismus severočeského pohraničí. Společný výzkumný projekt Centra pro užitý politický výzkum Univerzity Ludwiga Maximiliana, Mnichov a oddělení České pohraničí Sociologického ústavu Akademie věd ČR. Ústí n. L./Mnichov: 2003–2005. Houžvička, V. – Novotný, L. 2007. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*. Praha. Sociologický ústav AV ČR. 138–139.

45 „Názory místních elit na přeshraniční spolupráci ČR/SRN.“ *Tíma Liberec*, červen 2004 (200 respondentů) a *SC&C Praha*, říjen 2004 (85 respondentů). Výzkumný projekt *Občanská dimenze česko-německých vztahů ve fázi vstupu ČR do EU s důrazem na pohraniční oblasti*. Program podpory cíleného výzkumu a vývoje Akademie věd ČR.

Tabulka 1: Přehled názorů příslušníků lokálních společenských elit euroregionů Nisa a Šumava/Chebsko na možnosti řešení tzv. sudetské otázky

Varianty řešení	Ano, souhlasím (v %)		Ne, nesouhlasím (v %)	
	Nisa	Šumava/ Chebsko	Nisa	Šumava/ Chebsko
Stačí omluva, víc není třeba	67	23	33	54
Základem řešení je deklarace	65	51	35	11
Vrátit odsunutým Němcům majetky	0	0	99	86
Spolupracovat se sudetoněmeckými organizacemi v zájmu rozvoje pohraničí	67	51	33	29
Vysídlenci by měli dostat odškodnění	14	3	86	77
Měli bychom podporovat investice vysídlených Němců a jejich podnikání v pohraničí	40	34	60	40
Vůbec bychom neměli jednat se zástupci sudetských Němců	23	29	77	63
Nechat celé věci volný průchod, ono se to vyřeší samo	14	9	86	83
Náš spor vyřeší vstup ČR do EU	12	17	88	66
Vláda ČR by měla jednat přímo se zástupci Sudetoněmeckého krajského sdružení	36	26	64	51

Poznámka: podíl odpovědí uveden v % z celkového počtu respondentů, dopočet podílu do 100 % tvoří odpovědi typu nevím/neumím posoudit.

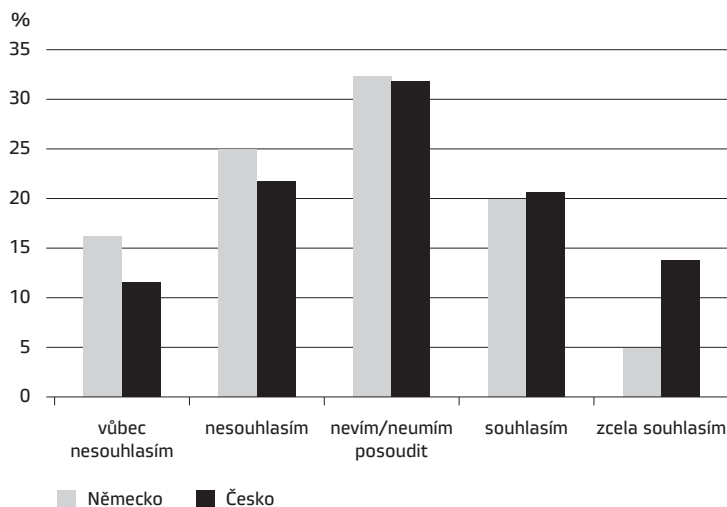
Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, výzkum Elity v pohraničí ČR/SRN 2004.

jsou dlouhodobě pravicově orientovaní lidé a tento trend dále podporuje vyšší typ vzdělání a kvalifikace spolu s věkem do třiceti let. Naproti tomu levicovou orientaci často doprovázel rezervovaný postoj. Po roce 2000 se tyto charakteristiky měnily.

V reakci na rostoucí tlak SL na zrušení dekretů prezidenta E. Beneše a vstupem ČR do EU se ostřeji vymezoval rovněž postoj pravicových voličů, což na jaře 2002 vrcholilo předvolební kampaní za obhajobu národních zájmů (viz např. některá vystoupení J. Zahradila).

Naznačené trendy postojů k Německu nelze považovat za rigorózně dané, neboť početná skupina občanů (až 40 %) je orientována na politický střed, který je dosud velmi nezřetelně definovaný a strukturovaný. Lidé často volí postoje *ad hoc*, bez hlubšího zvážení všech souvislostí a určitý podíl na rozhodování má intuitivní hodnocení s příměsí postojových stereotypů.

Graf 15: Náznaky mladé generace ČR a SRN na klíčové téma novodobé historie vzájemných vztahů (Je odsun ještě tématem česko-německých vztahů?)

Je odsun ještě tématem česko-německých vztahů?	Německo	Česko
vůbec nesouhlasím	16,1	11,4
Nesouhlasím	25	21,6
Nevím/neumím posoudit	32,3	31,8
Souhlasím	19,9	20,5
zcela souhlasím	4,8	13,7

Poznámka: uveden podíl souhlasných odpovědí v procentech, dopočet do 100 % tvoří neplatné odpovědi.
Zdroj: Pracovní skupina Politika a moderní dějiny Česko-německého fóra mládeže, výzkum Česko-německé vztahy a mladá generace – vlast, dějiny, Evropa, 2006, (N=1222/SRN, N=475/ČR, průměrný věk respondentů 17 let).

Závěrečná poznámka

Po vstupu ČR do Evropské unie v roce 2004 se situace v česko-německých vztazích výrazně zklidnila a v podstatě lze říci, že se vrátila do stabilizovaných hodnot celkově pozitivní či neutrální akceptace německého sousedství druhé poloviny devadesátých let 20. století.⁴⁶ Pozice české strany je po intenzivním vyjasňování vlastních stanovisek pevnější

46 Podrobně k vývoji trendů názorů a postojů české společnosti vůči Německu v aktuálních souvislostech vstupu ČR do EU, rozvoji přeshraniční spolupráce, jako i některým aspektům historické paměti

a navíc neexistují možnosti nátlaku srovnatelné s podmiňováním vstupu do EU zrušením dekretů. Pravděpodobnost, že by se prostřednictvím obnovené právní debaty mohlo podařit zrušit československé prezidentské dekrety, je však menší než dříve.⁴⁷

Historická traumata v česko-německých vztazích budou patrně slábnout s příchodem nových generací, případně budou převrstvena novými faktory společného ohrožení států terorismem, globálními změnami klimatu, hospodářskou depresí, energetickou krizí apod. Přesto je třeba počítat v kontextu střední a východní Evropy s dlouhodobým dozíváním konfliktní minulosti (viz aktuálně polsko-německý diskurs k *Centru proti vyhánění*⁴⁸), vyžadujícím citlivý a spíše zdrženlivý přístup při hledání nových interpretačních rámců zlomových událostí společných dějin. Neboť lze souhlasit s názorem historika, že: „Žijeme ve dvojích dějinách – v těch, které se nám zdají, a těch, které skutečně byly. Obojí působí na naši současnost i na naše pokusy o tvorbu budoucnosti.“⁴⁹

LITERATURA

- Bartošek, K. 2003. *Češi nemocní dějinami*. Praha, Litomyšl: Paseka.
- Becher, U. A. J., W. Borodziej, R. Maier (eds.). *Deutschland und Polen im zwanzigsten Jahrhundert*. Hannover: Verlag Hahnsche Buchhandlung.
- Cornelissen, Ch., R. Holec, J. Pešek (eds.). 2005. *Diktatur – Krieg – Vertreibung*. Essen: Klartext Verlag.
- Demandt, A. 1991. *Deutschlands Grenzen in der Geschichte*. München: Verlag C. H. Beck.
- Domnitz, Ch. 2007. *Zápas o Benešovy dekrety před vstupem do Evropské unie*. Praha: Dokořán.
- Gabal, I. 1995. „Vztahy české společnosti k Německu.“ Zpráva z výzkumu. Reprezentativní celostátní výzkum agentury GA&C, Praha pro Nadaci F. Naumanna, výběrový soubor 1347 respondentů, květen–červen 1995.

viz bulletin *Česko-německé souvislosti* vydávaný v letech 2003–2005 v trojjazyčné mutaci v rámci projektu Občanská dimenze česko-německých vztahů ve fázi vstupu ČR do EU s důrazem na pohraniční oblasti. Viz webové stránky projektu www.borderland.cz

- 47 Domnitz, Ch. 2007. *Zápas o Benešovy dekrety před vstupem do Evropské unie*. Praha: Dokořán. 114.
- 48 V souvislosti s projektem Centra proti vyhánění jsou zajímavé výsledky reprezentativního výzkumu veřejného mínění, který prováděl v červnu roku 2004 renomovaný *Demoskopický institut* (Allensbacher Archiv, IfD-Umfrage Nr. 5183, Juni 2004) v Polsku a ČR. Čeští (63 %) a němečtí (63 %) respondenti se téměř shodně vyjádřili, že zřízení centra není vůbec dobrý nápad. Petersen, T. 2005. *Flucht und Vertreibung aus der Sicht der deutschen, polnischen und tschechischen Bevölkerung*. (Zeit Fragen). Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland.
- 49 Bartošek, K. 2003. *Češi nemocní dějinami*. Praha/Litomyšl: Paseka. 83.

- Hahn, H. H. (ed.). 2007. *Hundert Jahre sudetendeutsche Geschichte*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang.
- Hahnová, E. 2003. „Španělské vesnice a české větrné mlýny: požadavek ‚zrušení Benešových dekretů‘ v německých médiích.“ Pp. 73–85 in M. Balive, G. Mink (ed.). *Benešovy dekrety. Budoucnost Evropy a vyrovnávání se s minulostí*. Praha: CEFRES.
- Hansen, R. 1991. „Deutschlands Nordgrenze.“ Pp. 94–139 in A. Demandt (ed.). *Deutschlands Grenzen in der Geschichte*. München: Verlag C. H. Beck.
- Halbwachs, M. 1980. *The Collective Memory. Translation of La Memoire Collective*. New York: Harper&Row.
- Eurobarometr No. 34* (European Commission). 1990. Gallup Poll Report, Berlingske Tidene Magazin, February 1: 18–20.
- Houžvička, V. 2005. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum.
- Houžvička, V., L. Novotný. 2007. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Houžvička, V. (ed.). 1997. *Reflexe sudetoněmecké otázky a postoje obyvatelstva českého pohraničí k Německu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Houžvička, V. 2009. „Edvard Beneš und die britischen Aussiedlungspläne in Mitteleuropa.“ Pp. 555–584 in E. Dmitrów, T. Weger (eds.). *Deutschlands östliche Nachbarschaften*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang.
- Hyde-Price, A. 2000. *Germany & European Order*. Manchester, New York, Vancouver: Manchester University Press.
- Česko-německé fórum mládeže. 2006. „Česko-německé vztahy a mladá generace-vlast, dějiny, budoucnost, Evropa.“ [online]. Karviná-Hranice: Česko-německé fórum mládeže. Pracovní skupina Politika a dějiny [cit. 5. 5. 2010]. <<http://www.cnfm.cz/images/stories/Archiv/2005-2007/CZ-Verse%20PS%20Politik%20Forum%20mladeze.pdf>>.
- Kunštát, D. 2006. „Středoevropské sousedství v perspektivě veřejného mínění.“ Pp. 167–178 in D. Kunštát (ed.). *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Krzemiński, A. 2004. „Zápas o paměť.“ *Kafka – časopis pro střední Evropu* 4 (13): 58–61.
- Lademacher, H. 1991. *Zwei ungleiche Nachbarn: Wege und Wandlungen der deutsch-niederländische Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Levy, D., N. Sznajder. 2005. „Memories of Universal Victimhood.“ *German Politics and Society* 23 (2): 1–27.

- Langenbacher, E., F. Eigler. 2005. „Memory Boom or Memory Fatigue in 21st Century Germany?“ *German Politics and Society* 23 (3): 1–15.
- Le Goff, J. 2007. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo.
- Naimark, N. M. 2006. *Plameny nenávisti. Etnické čistky v Evropě 20. století*. Praha: Lidové noviny.
- Pešek, J., O. Tůma, M. Kittel, H. Möller (eds.). 2006. *Německé menšiny v právních normách 1938–1948. Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi*. Brno, Praha: Doplněk, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Petersen, T. (ed.). 2005. *Flucht und Vertreibung aus Sicht der deutschen, polnischen und tschechischen Bevölkerung*. Bonn: Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland.
- Pięciak, W. 2004. „Polsko a německá nová paměť.“ *Listy* 34 (4): 30–36.
- „Politika paměti. Antologie francouzských společenských věd.“ 1998. *Cahiers du CEFRES no. 13*. Praha: CEFRES.
- Salzborn, S. 2007. „The German Myth of a Victim Nation: (Re-)presenting Germans as Victims in the New Debate on their Flight and Expulsion from Eastern Europe.“ Pp. 87–104 in H. Schmitz (ed.). *A Nation of Victims? Representations of German Wartime Suffering from 1945 to the Present*. Amsterdam, New York: Editions Rodopi BV.
- I oni byli proti: Sborník z mezinárodní historické konference, která se konala ve dnech 13.–15. listopadu 2006 v Ústí nad Labem*. 2007. Ústí nad Labem: Muzeum města Ústí nad Labem, Albis International.
- Schlögel, K. 2004. „Šipky na mapě.“ *Kafka – časopis pro střední Evropu* 4 (13): 10–17.
- Suda, Z. 1995. „The Origins and the Development of the Czech National Consciousness and Germany.“ *German Society and Politics in the European Context: Research Project. Working Paper CEU 1*. Prague: Central European University Press.
- Šmídová, O. 1995. „Česko-německé vztahy v zrcadle tisku.“ *S-Obzor* 4: 37–46.
- Verheyen, D. 1993. „The Dutch and the Germans: Beyond Traumas and Trade.“ Pp. 59–80 in D. Verheyen, C. Sjøe (eds.). *The Germans and Their Neighbors*. Boulder, San Francisco, Oxford: Westview.
- Weigel, M. 2008. *Tschechen und Deutsche als Nachbarn. Spuren der Geschichte in grenzregionalen Identitäten*. Baden-Baden: Nomos.
- Wielenga, F. 1989. *West-Duitsland: partner uit noodzaak. Nederland en de Bondesrepubliek 1949–1955*. Utrecht: Het Spektrum.
- Wolff, S. (ed.). 2000. *German Minorities in Europe. Ethnic Identity and Cultural Belonging*. New York, Oxford: Berghahn.